

Nykykaistumisen tuhat vuotta - Modernizationis Millennium

Teivas Oksala

Suomen kirjallisuushistoria 1-3. Päätoimittaja Yrjö Varpio, toimitussihteeri Lasse Koskela, kuvatoimittaja Päivi Vallisaari: 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin (toim. Yrjö Varpio ja Liisi Huhtala); 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan (toim. Lea Rojola); 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin (toim. Pertti Lassila). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999. 391 + 376 + 332 s.

Jos olisin Suomen kirjallisuuden tuntija ja jos olisin ottanut tehtäväkseni Suomen kirjallisuushistorian kirjoittamisen, olisin tehnyt sen toisin kuin tuoreimman kirjallisuushistorian tekijät. En olisi kirjoittanut nykyaikaistumiskehityksen historiaa vaan eurooppalaistumisen historian, en olisi laatinut 2000-luvun vaan toisen vuosituhannen eli 1000-luvun historian pitäen silmällä sitä, kuinka syrjäinen, joskin Idän ja Lännen välissä sijaitseva Finnia (*alias* Fennia, Finnonia, Fenningia, Finlandia) on omaksunut eurooppalaisen kirjallisuuspennin lajeineen ja arvoineen. Tätä näkökulmaa, joka olisi parhaiten valaissut identiteettiämme, originaliteettiämme ja nykyaikaistumiskehitystämme, olisi voinut nyt julkaistussa teoksessa kehittää määrätietoemmin.

Esipuheessa ei mielestäni riittävästi suhteuteta uutta hanketta aikaisempiin eikä muutenkaan täsmennetä tavoitteita (s. 8): "Siksi kirjallisuushistorian toiseksi juoneksi on nyt nostettu kirjallisen taiteen hahmottuminen modernin yhteiskunnan muutoksissa, mutta ei kuitenkaan sille alisteisena." Kovin on labiaali, etten sanoisi häilyvä suurteoksen punainen lanka. Mikä sitten on lainauksen edellyttämä "toinen juoni", se ei ilmene yksiselitteisesti päätoimittajan sanoista.

Ensitestin shokki: Eino Leino

Tietokirja on kysymistä varten. Niinpä kysyin ensimmäiseksi, mitä teos kertoo Eino Leinosta. Yhtenäistä esitystä ei tarjota. Hänet olisi pitänyt esitellä toisessa osassa. Referenssejä on kahdeksisenkymmentä, joissa ei - paria kolmea poikkeusta lukuun ottamatta - saada sanottua mitään kunnollista, kokonaista ja kokoavaa. Monessa Leino oli mukana, jopa siinä määrin, että hänet olisi pitänyt kuvata vuosisadanvaihteen kulttuurimurroksen kokoavana suomalaishahmona, joka otti vastaan lukemattomat haasteet ja muutti ne luovaksi toiminnaksi. Niistä tärkein on "jungilais-freudilaiseksi" luonnehdittu myyttiteoria ja sen nerokkaat luovat sovellukset mm. *Helkavirsissä*, joissa antiikin mytologia, keskiajan legendat ja suomalais-ugrilainen tarusto virtaavat samaan uomaan. Kyse on yksi kirjallisuudentutkimuksemme tärkeimmistä tehtävistä, joka on edelleen - tässäkin kattavassa esityksessä - tekemättä. En voi mitään sille, että Leino-shokki jää jyskyttämään takaraivoon.

Päätoimittaja tähdentää, että kirjallisuushistoria ei kaipa elämäkertoja eikä henkilökuvia. Olen samaa mieltä, mutta väittäisin, että se tarvitsee kirjailijakuvia, joissa yksilöllinen luova toiminta, kaiken perusta, sijoitetaan mielekkäällä tavalla historiaan. Eino Leinon kirjailijakuva olisi antanut vuosisadanvaihteen kulttuurimurroksen kuvaukselle ryhtiä, syvyyttä ja jänteveyttä. Päätoimittaja (s. 8): "Silloin kun yksittäiset kirjailijat saavat erityistä huomiota, heidän teoksensa ja kirjailijakuvansa ilmentävät jotakin aikakaudelle luonteenomaista." En ymmärrä tätä lausumaa noudatetun käytännön valossa. Kirjallisuudentutkijan elämänohje kuuluu mielestäni: kunnioita tekijän, teoksen ja lukijan kolmiyhteyttä, pidä sitä vaikka pyhänä äläkä usko niitä, jotka muuta uskottelevat. Ei tekijä ole kuollut.

Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin (1. osa)

Ensimmäinen osa käsittää vuosisadat keskiajasta (*Piae cantiones*) Aleksis Kiveen (*Seitsemän veljestä*) eli noin 600 vuotta. Puolet on omistettu ajalle ennen autonomiaa (500 vuotta). Tämä on liian vähän, koska juuri kirjallisuutemme alkuvaiheet - latinaksi, ruotsiksi, suomeksi - olisivat ansainneet syvällisen käsittelyn. Käsittelen ensimmäisen osan muita laajemmin, koska noudatetut periaatteet muodostuvat monin

tavoin ongelmallisiksi sen yhteydessä.

Teoksen typografinen taso on korkea, jopa loistokasta kuvitusta myöten (siitä kiitos SKS:lle). Itse asiassa kuvitus on jopa hajottavan runsasta, ja sellaisena se tavallaan peittää asiasisällön löyhää, etten sanoisi luonnosmaista rakennetta, joka tuo mukanaan hallitsemattomia päällekkäisyyksiä. Monessa kohdassa olisi ristiviite (*cross reference*) ollut enemmän kuin paikallaan, koska hakemistot eivät aina korjaa tilannetta. Asiantuntijat (heitä on 26) kyntävät omaa sarkaansa toisistaan tietämättä, eivätkä toimittajat vaivaudu välittäjiksi.

Myönteistä arvioitavassa teoksessa on näkökulman avartaminen moneen suuntaan: kirjan historiaan, sensuuriin, kirjojen kauppaan, lukemistavan vallankumoukseen, joka jo 1700-luvun lopulla toi luku- ja lainakirjastojen sekä lukukerhojen myötä romaanikirjallisuuden myös naisten ulottuville. Myös vaalealla violetilla merkityt ekstensiiviset jaksot (20 kpl.) ovat enimmäkseen onnistuneita, esim. Kaarina Maununtytären vasta löydetyn hautarunon esittely (s.111). Sitä en ymmärrä, miten s. 151-152 esitetty pinnallinen Porthan-kuva täydentää aikaisemmin sanottua (s. 120-123); siinä olisi pitänyt kunnolla kuvata Porthanin tieteellisen paradigman muutos valistuksesta esiromantiikkaan.

Keskiajan käsittely (Tuomas M. S. Lehtonen) keskittyy sinänsä oikeasuuntaisesti luostarien osuuteen, Pyhän Henrikin kulttiin, Jöns Buddeen ja *Piae cantiones* -kokoelmaan, mutta jättää rusaasti myös toivomisen varaa. Missä on Maunu II Tavast ja hänen monumentaalinen *Piispainkronikkaan* sisältyvä elämäkertansa, jossa tämä poikkeuksellinen persoonallisuus kuvataan keskiajan esinetodellisuuden, myös kirjallisen sivistyksen kautta? Henrikin dokumentit ovat messu, johon liittyy 32-säkeinen kirkkolaulu, hetkipalvelun teksti eli varsinainen legenda mainioine runohöysteineen, laajempi legenda (eli papeille esitetty puhe, *sermo ad clerum*) sekä *Piae cantiones* -laulu *Ramus virens*. Näitä kirjoittaja täydentää onnistuneesti Pyhän Henrikin surmavirrellä, joka suomenkielisenä kansanperinteenä tallennettiin vasta 1600-luvulla.

Piae cantiones -kokoelma olisi ansainnut määrätietoisemman analyysin Suomessa kirjoitettujen runojen osalta. Kokoelman 75 runosta kaksi - *Sum in aliena provicia* ja *Tempus adest floridum* - on valittu interpretoinnin kohteiksi. Onhan jälkimmäinen tavallaan "Jo joutui armas aika" -virren alkuversio. Edellisen klerkkiminä analysoidaan vakuuttavasti, kun taas jälkimmäisen tulkinta iskee käsittääkseni harhaan. Suomennos on alusta lähtien haparoiva, ja toisen säkeistön alku tulkitaan väärin: "Niityt ovat täynnänsä kukkia ja ne miellyttävät katsetta./ Niillä on virkistävää tarkastella yrtejä kera valitun (*cum delectu*)."
Mukana ei ole erotiikkaa - kuten kirjoittaja luulee - vaan *delectus* merkitsee abstraktisubstantiivina 'valikointia': "Niityt ovat täynnä kukkia, suloisia katsoa, ja yrtejä on hauska valikoiden tarkastella." Edellyttiväthän yrittäjä asiantuntevaa valikointia. - Latinankielisten säkeiden proosasuomennokset ovat yleensäkin kömpelöitä, mikä ei ole pakon sanelemaa. Onhan Maija Hirvonen suomentanut ruotsinkielisen runouden soivat näytteet proosalle, mutta tehnyt sen tarkasti, napakasti ja kauniisti.

Simo Heininen käsittelee mallikkaasti Agricolan elämän (*Piispainkronikan* pohjalta), koulupohjan, työtavat, lähteidenkäytön ja saavutukset. Kustaa Vaasan ja Agricolan välisen jännityksen yhteydessä olisi voinut viitata Paavo Haavikon näytelmään *Agricola ja kettu*, jonka ilmeinen lähde ja pohjatekstii on *Piispainkronikan* elämäkerta. Yleensä Juustenin *Piispainkronikka* putoaa - kuten niin moni merkkiteos tässä käsikirjassa - kaikkien tuolien väliin, vaikka sen esipuhe olisi tyydyttänyt itseään Paasikiveä maamme geopoliittisen aseman määrittelynä.

*

Yksi teoksen suunnitteluvirheistä tulee vastaan esiteltäessä 1600- ja 1700-lukujen kirjallisuutta kolmena erillisenä sarkana järjestyksessä ruotsinkielinen (Berndt Olsson, Carina Burman), suomenkielinen (Yrjö Varpio) ja latinankielinen (Reijo Pitkäranta). Olsson ja Pitkäranta kirjoittavat vakuuttavasti, ja myös muut kirjoittajat löytävät kiintoisia ilmiöitä kuvattaviksi. Mutta kielet käsitellään väärässä järjestyksessä ja vailla keskinäistä suhteutusta, vaikka samat kirjailijat saattoivat kirjoittaa latinaksi ja ruotsiksi, latinaksi ja suomeksi, jopa samasta aiheesta kolmella kirjakiellellämme, kuten

Ericus Justander Christina Stenbockin kuolemasta (ks. s. 52) tai Zacharias Lithovius Kaarle XII:n kuolemasta; vain ruotsinkielinen runo mainitaan ohimennen (s. 65). Latina, ensimmäinen ja pitkäaikaisin ykköskirjakielimme, olisi tarjonnut luonnollisen sillan keskiajasta uskonpuhdistuksen (Agricola, Juusten) kautta Turun Akatemian ajan kulttuuriin. Nykyisellään latinankielinen akateeminen juhlarunous, jota opetti erityinen *poeseos professor* ja joka antiikin runomittoineen edustaa renessanssia ja sanakikkailuineen (kuviurunot, akrostikonit) barokkia, jää kokonaan käsittelyn ulkopuolelle, vaikka se olisi tarjonnut luonnollisen pohjatekstiryhmän sekä ruotsin- että suomenkieliselle kirjallisuudelle. Sovelsivathan runoilijat akateemisen latinan piirissä oppimaansa runotekniikkaa äidinkieleensä.

Suomenkielisten runoilijoiden kiintoisat mitta- ja muotokokeilut, jopa leikkittelyt jäävät taustoisiksi (s. 96-97), vaikka tällä kohdalla olisi ollut enemmän kuin paikallaan vastata kysymykseen, kuinka eurooppalaisia mittoja (heksametri, aleksandriini) sovellettiin alkuvaiheissa suomeen. Kuvaavaa on, että suomenkielistä runoutta kuvitetaan (s. 94) valtaomaan muotoon sepitetyllä latinankielisellä barokkirunolla ilman, että asiasta saadaan mitään sen enempää irti. Toinen esimerkki: Varpio lainaa aluvuussa "Intertekstuaalinen kenttä" kotipolton kieltoa käsittelevää ivarunoa "Winasta Walitus Wirsi" (s. 95) tekemättä johtopäätöksiä sen intertekstuaalisuudesta. Runohan parodioi Suomen ehkä tunnetuinta kansanlaulua "Jos mun tuttuni tulisi", jonka Goethekin tunsikin, jopa saksaksi. Runo tulee lainauksena vastaan parikymmentä sivua myöhemmin Porthanin yhteydessä, mutta mitään sivuuitettua ei ole.

Väliinpuotoajia on paljon: Johannes Paulinuksen ainutkertainen kreikankielinen heksametrunoelma *Magnus Principatus Finlandia* (1678) jää ohimenevien mainintojen varaan. On suhteellisen laimeasti sanottu, että "siinä ilmenee jonkinlainen suomalainen kansallistunne" (s. 54), sillä se ennakoiki monine hyperbolineen Jusleniuksen yhtiösänmaallisuutta, kuten myöhemmin aiheellisesti todetaan (s. 115).

Tämä runouden ensimmäinen Suomen ylistys on valettu Vergiliuksen Italian ylistyksen kehyksiin (*Georgica*), mutta Paulinus ei esittänyt sitä latinaksi - kuten olisi odottanut - vaan Hesiodoksen kreikaksi.

Paljon puhuttua "uuden ajan minää" kuulutetaan kuvattaessa pietisten virtausten ajautumista sensuurin vastatuuleen (s. 78-83), käsiteltäessä Johannes Cajanuksen "Etkös ole ihmisparka" -runon Cartesius-taustaa (s. 106-108) ja varhaisromantiikan yhteydessä (s. 153-155) suhteuttamalla näitä haarautumia toisiinsa. Viimeksi mainitussa tapauksessa Goethen *Wertherin* luonnehdinta on käsittämätön: kyseessä on kuulemma Kristuksen kärsimyshistorian parodia. Vaikea on myös käsittää, että sama kirjoittaja (Carina Burman), joka jo seuraavalla aukeamalla tekee oikeutta "vihreälle aallolle", leimaa Wertherin "onnettomasti rakastuneeksi mitättömydeksi" huomaamatta, että tuo poloinen W. oli omaksunut vihreä maailmankatsomuksen pohjia myöten.

Hyviä aiheita ja esityksiä on paljon: esim. neljän anonyymin suomenkielisen runon tekijyyksikysymyksen ratkaisu (Anna Perälä, s. 104-105) sekä luku "Suomi osanna Eurooppaa", jossa perukirjojen, huutokauppaluetteloiden ja kartanokirjastojen kautta valotetaan ranskan-, italian-, saksan- ja englanninkielisen kirjallisuuden asemaa maassamme. *Ceterum censeo*: antiikin kreikan- ja latinankielinen kirjallisuus olisi kuulunut tähän katsaukseen.

*

Ensimmäisen niteen jälkipuolisko on omistettu autonomian ajalle, ja siinä kuvataan onnistuneesti ajan mukanaan tuomaa poliittista ja kulttuurista uudelleenorientoitumista. Turun tulisieluinen fennomania (A. I. Arwidsson, J. G. Linsén, K. A. Gottlund) esitellään eloisesti, mutta jatkossa ei aina jakseta pitää juonta mielessä. Niinpä Wolmar Schildt-Kilpinen mainitaan uudissanojen "tiede" ja "taide" keksijänä (s. 200), mutta hänen suurin suomalaisuusvaikutuksensa, ensimmäisen suomenkielisen oppikoulun, Jyväskylän lyseon perustaminen (1858) unohdetaan, vaikka monia muita suomalaisuuden merkkipaaluja luetellaan samalta ajalta (s. 249): Pippingin bibliografia 1856-1858, Yrjö- Koskisen *Nuija-Sota* 1857, Polénin suomenkielinen väitöskirja, ensimmäinen lajiaan, 1858.

Aatevirtausten käsittelyä selkiinntää se, että *Kalevalalle*,

Runebergille, Snellmanille ja Topeliukselle omistetaan omat riittävän moniulotteiset ja vivahteikkaasti laaditut luvut. Hannes Sihvo kirjoittaa *Kalevalasta* avarasti ottaen mukaan sekä kirjallisuudentutkimuksen (Väinö Kaukonen) että folkloristiikan (Matti Kuusi) *Kalevala*-käsitukset, jotka meillä ovat usein ajautuneet "napit vastakkain". Eepoksen syntyvaiheet käsitellään valaisevasti, ja tämä kirjallisuutemme lippulaiva sijoitetaan aikansa eeposten kenttään. Täsmennys Lönnrotin Homeros-kompetenssiin (s. 215): hän suomensi hajanäyteitä sekä *Iliasta* että *Odyssiasta* jo ennen *Kalevalan* kokoamista ja käänsi *Odyssiain* 6. laulun - epiikan taitajana - saatuaan suuryönsä valmiiksi. *Kantelettaren* lyriikka mainitaan vain ohimennen. Missä ovat *Kantelettaren* kuolemattomat naissubjektit tässä teoksessa, jossa kirjallisuutemme naisfiguureja etsitään kiven alta (ks. s. 284-297)? Myös *Kantelettaren* 150-vuotisjuhlan puheissa heidät unohdettiin 1980: juhlaesitelmä koski Italian naisten emansipaatiota.

Johan Wrede kirjoittaa vivahteikkaasti Topeliuksesta ja on laatinut oivallisen kokonaiskuvan Runebergistä, hänen kirjailija- ja julkisuuskuvastaan, poliittisesta roolistaan ja kultistaan. Hänellä on aikaa problematisoida *Fjalarin* loppuratkaisu ja kyky tiivistää asiantuntijana olennainen.

Vänrikeistä ("Maaherran" humanismia jäin silti kaipaamaan). Kirjoittaja esittelee lisäksi "violettipalstalla" Runebergin *Kanteletar*-sikermän *Ett litet öde* mainitsematta kuitenkaan, että Otto Manninen on suomennoksissaan tavallaan palauttanut nämä ihanat runot *Kantelettaren* kielelle (s. 232-233). Yksi käsittelemätön lause on tekstiin päässyt pujahtamaan (kielellisen muokkauksen yhteydessä?): "Kahdessa seuraavassa runossa rakastunut tyttö huolestuu siitä, jumaloiko rakastettu häntä." Tämä ei täsmää sikermän 6. ja 7. runoa ajatellen. *Pienen kohtalon* yhteydessä haluaisin muistuttaa, että sikermän minä on kirjallisuutemme ensimmäinen Silja-hahmo - esteettisesti kehittyneet maalaistyttö.

Kirjallisuutemme institutionaalinen vakiintuminen ja romaanigenreen kohdistetut porvarilliset odotukset käsitellään vankkojen katsausten muodossa (kirjoittajina Juhani Niemi ja Markku Ihonen).

Myös kirjoittavat naiset (kuten Sara Wacklin ja Fredrika Runeberg) profiloituvat edukseen (Pia Forssell). Samuli Kustaa Berghin (Kallion) suomenkielinen, J.J. Wecksellin ruotsinkielinen ja Isa Aspin ruotsin- ja suomenkielinen lyriikka esitellään hienosäikeisin runoanalyysin (Tuula Hökkä), joissa intertekstuaalisuus ei jää fraasiksi. Kiven lyriikka saa osakseen arvoisensa käsittelyn (Satu Grünthal), mutta sitä on vaikea hyväksyä, että A. Oksasen puiseva lyriikka käsitellään miltei yhtä laajasti kuin Eino Leinin koko tuotanto, puhumattakaan Leinin lyriikasta, jolle ei omisteta kuin muutama hajamielinen rivi. Tieteellisen kirjallisuushistorian tekijöitä on muistutettava siitä, että Goethe ja Schiller eivät muitta mutkitta ole romantiikan lyyrikoita (s. 324), vaikka olivatkin nuoruudessaan "myrskyssä ja kiihossa" mukana.

Sekä lastenkirjallisuuden esittely (Riitta Kuivasmäki) että matkakuvausten kartoitukset (Yrjö Varpio) ovat hyvin paikallaan. Sen sijaan jäin kaipaamaan vastausta kysymykseen, kuinka tragedia (*Salamiin kuninkaat*, *Daniel Hjort*, *Kullervo*) ja komedia (*Nummisuutarit*) kiteytyvät eurooppalaisen dramatiikan lajeina Suomessa. Pirkko Kosken eloisesti kirjoittama teatterikatsaus ei kokonaan kyseistä puutetta korvaa.

Jos ensimmäisen niteen lähtöpaalun, "hurskaiden laulujen", suhteen oli nokan koputtamista, sitä ei ole maalipaalun, "ilostelevan romaanin", osalta. Pirjo Lyytikäinen tiivistää taiten *Seitsemän veljeksien* olennaiset piirteet ja lukutavat ja ymmärtää teoksen ajattoman ja historiallisen, eepoksen ja kehitysromaanin synteeksiksi (s. 341-347). Kansainvälisten esikuvien joukkoon haluaisin lisätä Vergiliuksen, jonka Kivi tunsu ruotsinnoksina, koska hän käsitykseni mukaan oppi *Georgicasta*, miten kuvata maanviljelystä eeppeisesti ja kuinka verrata maanviljelijää merimieheen romaanin lopussa. Kirjoittaja suo erityistä huomiota Eeron ja Annan signifikantille vastakohtalle "sunnuntailakean tuvan" kohtauksessa. Antiikin tutkijana en malta olla muistuttamatta, että subtekstinä on *Iliain* 6. laulun kohtaus, jossa Hektor ja Andromakhe siirtävät merkittävällä tavalla Astyanaksia sylistä toiseen. Ihmiselämän perimmäisestä traagisuudesta tietoisena Anna luovuttaa lapsen Eerolle ja ilmaisee tällä eeppeisellä eleellä, että se kaikesta huolimatta kuuluu "kultaisen auringon alle".

Järkiuskosta vaistojen kapinaan (2. osa)

Lea Rojolan toimittama toinen osa käsittää ajan 1880-luvun realismista toiseen maailmansotaan, siis jakson, jolloin meidän kannaltamme tapahtui paljon ja ratkaisevaa. Kaksi kolmasosaa ja kaksi kolmesta osasta käsittelevät aikaa ennen kansalaissotaa, mikä ei mielestäni jätä riittävästi tilaa vuosisadanvaihteen suurelle kulttuurimurrokselle. Kirjoittaja 19, joista neljä debytoi jo ensimmäisessä niteessä.

Diskurssissa on runsaasti toisteisuutta ja päällekkäisyyttä, jota ei yritetäkään hallita ristiviitein.

Tekijät eivät tiedä, mihin osaan Pietari Päivärinta pitäisi sijoittaa. Lukija on vaarassa turhautua, kun samat teokset tulevat vastaan eri luvuissa ja yhteyksissä ilman, että suurta linjaa pääsee hahmottumaan. Omaksumisen ehto on jäsennyys. Niinpä *Papin rouva* tavataan 11 eri kertaa. Leinon nuoruuden vaatimaton ohjelmarunoelma *Tarina suuresta tammesta* mainitaan kolme kertaa, jolloin se muodostuu hänen Kalevala-taustaisen runoutensa julkisivuksi.

Pitäytyminen virtauksiin ei korvaa tekijöiden ja teosten pirstomista, varsinkaan kun aate- ja tyylhistoria jää puutteelliseksi. Karelianismi, kalevalaromantiikka ja kansallinen uusromantiikka käsitellään vaihtelevasti ja väistelevästi (esim. s. 188). Jos teoksen suunnittelijat ovat sitä mieltä, että puhe "kulttuurimme kultakaudesta" (Sibelius, Gallen-Kallela, Leino) on humanistista "huuhaata", kanta olisi pitänyt *explicit*e perustella eikä jättää *implicit*e lukijan päätettäväksi. Symbolismi (ja dekadenssi) käsitellään varsin hyvin, mutta moderni myyttiteoria, Jugend ja esim. Leinon näkijän/ tietäjän rooli loistavat poissaolollaan. Joutsen oli sekä symbolismin että Jugendin keskeissymboli.

Kuvaohjelmassa on kolmisenkymmentä esimerkkiä Jugend-kirjasta ilman yhtäkään asiaan liittyvää kommenttia. Jugend olisi tarjonnut läpäisevän näkökulman koko kulttuurielämään. Kun tarjolla on kuusi koko sivun värikuva maalaustaiteemme merkkitöksistä, ei voi olla kysymättä, missä ovat Gallen-Kallelan suuret myyttimaalaukset, missä Hugo Simbergin symbolismi, joka olisi valaissut koko ilmiön ytimen, missä Symposion-veljet sfinkseineen sekä symbolismin että realismin ruumiillistumina? Missä ovat Sibeliuksen myyttisävellykset? Missä rakennustaiteen mestariluomukset, Gesellius-Lindgren-Saarisen *Kansallismuseo* ja Sonckin *Johanneksen kirkko* (Tampereella)? Teoksen kulttuurihistoriallinen ohjelma ei toimi näiltä osin.

Friedrich Nietzsche, kulttuurimurroksen ja uuden ihmiskäsityksen profeetta, tulee näkyvällä tavalla vastaan luvuissa "Symbolismi ja dekadenssi" (Pirjo Lyytikäinen) ja "Modernia minuutta rakentamassa" (Lea Rojola), mutta ei olennaisilta kannoilta, varsinkaan kun hänen nerokkainta ja syvällisintä puolestapuhujaansa ei oteta avuksi. Leinohan ei ollut "nietzschukainen" Aarni Koudan tapaan vaan Nietzschen haastaja, joka kävi tämän kanssa maailmankatsomuksellista sisäistä dialogia elämänsä loppuun saakka. Puheenvuoroja ovat näytelmä *Sota valosta*, tragedia *Alkibiades*, trilogia *Alla kasvon Kaikkivallan* - minuuden odysseia, ei "kokoelma" (ks. s. 116) - ja *Orja*-tetralogia, kirjallisuutemme pisimmälle viety kehitysromaani, joista yksikään ei koe nietzscheläistä tulkintaa. *Bellerophon*, esteettisten arvojen varassa elävän nietzscheläisen sankarin myyttinen runoelma, loistaa poissaolollaan. Leino kehitti monia muunnelmia Nietzschen edellyttämästä apollonisen ja dionysyisen elämänvoiman synteisistä, mitä seikkaa käsikirjassamme ei edes sivuta. Syvällisin ja eurooppalaisin aaterunoilijamme jää jälleen kerran helskkytelijäksi, kansalliseksi kummajaiseksi ja huonoksi prosaistiksi.

Vuosisadanvaihteen esittelyssä on toki instruktiivisia lukuja. Minna Canth ja Juhani Aho saavat arvoisensa käsitellyn. Päivi Lappalainen esittelee hyvin realismin inspiroiman kirjallisuuden, ja Lea Rojola käsittelee osuvin pika-analysein melskeisen ajan ristiriitojen heijastumisen kirjallisuuteen: sivistyneistö menetti uskonsa kansaan, mutta myös itseensä, kuulu syveni kohti kansalaissotaa. Näiltä osin Leinon *Routavuosiromaanien* ajankohtaistulkinta on käsikirjan osuvimpia (s. 124-125, 131-132). Myös työväenliike saa osakseen kiintoisan käsitellyn (Aimo Roininen): ilmenee mm., että Kössi Kaatra, "Tampereen Leino", kirjoitti yhtä muotovalmista lyriikkaa kuin Leino tai Manninen (s. 97-99). Myönteisenä seikkana voi todeta, että suomen- ja ruotsinkielinen kirjallisuus käsitellään luontevasti - kuin kanavaa vaihtaen - samojen otsikoiden alla, mutta

suomenruotsalaisuudelle omistetaan silti oma kiintoisasti laadittu lukunsa (Mari Koli), joka myöhemmin saa jatkoa (s. 190-200).

Myöskään naiskirjailijoita ei eroteta omaksi kirjailijalajikseen vaan heidät käsitellään vakuuttavasti ja luontevasti muiden muassa uuden minuuden rakentajina (s. 155-164). Myös nykyaikaistumisen johtotähti vaikuttaa - kuten luonnollista on - mielekkäältä kulttuurimurroksen kuvauksessa: silloinhan synnyttiin räjähdysnomaisen muutoksen vuosisata. lahduttavaa oli todeta, että kysymys suomalaisesta modernismista ajoitetaan nyt oikein eikä sitä esitetä vasta 1950-luvun "anhavalaisena ilmiönä" (s. 188-189). Niinpä Aaro Hellaakoski nähdään suomenkielisellä puolella Edith Södergraniin verrattavana porttaalihahmona jo vuodesta 1916 alkaen. - Algot Untolan hautakivi kaksine oikeine ja kolmine kirjailijanimineen (s. 183) olisi kokematonta lukijaa ajatellen pitänyt esitellä jo s. 142, kun Imari Rantamala - tai kuka tämä Proteus sitten olikin - marssi kirjallisuuteemme.

Luulin jo vapautuneeni Leino-shokista, mutta sitten tuli vastaan luku "Vapautuva runokieli" (Satu Grünthal), jota vinouttavat monet metriikantutkimuksemme vinoutumat. Jaottelu 1) mitalliset, 2) vapaamittaiset ja 3) vapaarytmiset runot ei mielestäni riitä tieteellisessä kuvauksessa, vaan edellyttäisi täsmennystä: 1) mitalliset runot, jotka puolestaan voivat perustua sanapainoon tai tavunlaajuuteen tai molempiin (kuten kalevalamitta), 2) vapaamittaiset runot, 3) vapaarytmiset tai -poljentoiset runot, 4) proosarytmiset runot. Leino saa ansaitsemansa kunnian kalevalamitan mestarina, mutta häneltä riistetään kunnia sitomattoman mitan ensimmäisenä taitajana ja siirretään Joel Lehtoselle. Leino sepitti jo vuosisadanvaihteessa Goethen pohjalta vapaapoljentoiset kohtalonlaulunsa ("Jumalien keinu") ja dithyrambinsa ("Väinämöisen laulu"), jotka eivät suinkaan "jääneet marginaaleissa muun runouden varjoon", ja käänsi sitten ylittämättömästi Goethen vapaarytmistä lyriikkaa (esim. "Prometheus").

Heinen "Pohjanmeri"-sikeremää hän suomensi originaalin edellyttämälle proosarytmille ja viljeli tätä tyyliä omissa ironisen naiiveissa *Päiväperhoissaan*. Antiikin mittojen sovellukset ja Mannisen Homeros-suoritus jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Kysymyksen tavunlaajuudesta voisi pelkistää vaikkapa muotoon: miksi "sankarit ryntäsivät" on parempaa heksametriä kuin "heerokset rynnistivät"? Tähän ei tule vastausta metriikan käsikirjoistakaan, joten ei kirjoittajaa pidä liiaksi syyllistää.

*

Kakkosniteen viimeinen kolmannes käsittää ajan kansalaissodan syyntymisestä talvisotaan. Lasse Koskela kirjoittaa sähköisesti sisällissodan rintamavastakohdista ja Aimo Roininen tyväenkirjallisuuden kehittämisestä vasemmistolaisuudeksi. Kun punaisten ristiinnaulitsema pappi todetaan obligatoriseksi aihehaksi valkoisten sotaromaaneissa, lukija jää kysymään, kuinka usein sellaista pääsi tapahtumaan. Kirjoittaja ei problematisoi sitä, onko teos kirjoitettu välittömästi vai 20 vuotta myöhemmin, vaikka tämä oli ilmeisesti ratkaiseva seikka esimerkiksi Martti Laineen (Lamin) romaanissa *Kullu* (1937) kerrontarakennetta myöten (s. 230). Sillanpään *Hurskas kurjuus* (1919) kohoaa yli muiden ajankuvausten poliittisten arvojen kyseenalaistajana (s. 236-237) mutta ennen kaikkea pienen ihmisen humanismin ansiosta, joka jää lukijan tajunnassa päällimmäiseksi mutta josta ei esittelyssä sanota sanaakaan. Kun Veikko Sinisalo esitti 1967 *Suomi 50* -ohjelmaansa maamme kouluissa, nuoret kuulijat seurasivat - kuten opettajat ovat kertoneet - hiirenhiljaa, syvästi järkyttyneinä kuvausta Toivolan Juhan teloituksesta. Pienen ihmisen humanismi ei heiltä jäänyt tajuamatta.

Lasse Koskela kantaa suurimman vastuun sotien välisen ajan kuvauksesta ja onnistuu yleisesti ottaen hyvin urakastaan, mutta aika ajoin hänen on vaikea pysyä asiassa. Niinpä hän rivittää Sillanpään *Ihmiset suvyyössä* -romaanin homoseksuaalisten kuvausten joukkoon puhumatta sanaakaan vaalean kesäyön "orkesterimusiikista" (s. 320) ja erittelee yleensäkin Sillanpään teokset ohuesti, vähemmän olennaisilta kannoilta vältellen niiden monistista luonnonfilosofiaa, joka toteutuu kerronnan kaikilla tasoilla. Lauri Viljasen hän leimaa oikeiston ja vasemmiston välillä "tasapainoilevaksi" opportunistiksi, joka "varmuuden vuoksi" kirjoitti Koskenniemen elämäkerran (s. 321). Entäpä jos Viljanen olikin vakaumuksellinen humanisti, joka ei voinut marssia äänilaitojen marssintahdissa?

Tulenkantajien vuosikymmen, Kailas ja varsinkin Hellaakoski käsitellään osuvasti mutta Yrjö Jylhä jää vähälle ja Kaarlo Sarkian koko tuotanto kuitataan yhdellä kuvatekstillä (s. 313). Hellaakosken *Jääpeilin* (1928) tulkinta-analyysit (Satu Grünthal) ovat kakkosniteen parasta antia (s. 311-312). Proosateosten esittelyt ovat sattuvia tiiviydessään (esim. Aino Kallas, Pentti Haanpää). Ajanvietekirjailijoiden käsittely täydentää olennaisella tavalla kokonaiskuva (Kristiina Malmio), samoin Edith Södergrania seuranneiden ruotsinkielisten modernistien (Björling, Diktonius, Enckell, Parland) jäntevä esittely (Michel Ekman).

Pertti Karkama esittelee särmikkäästi Diktoniuksen *Janne Kubikin* erillispalstalla, jollaiset ovat vaaleanvihreitä tässä osassa, mutta intoutuu, etten sanoisi harhautuu sitten toisella palstalla teilaamaan Koskenniemen niin perusteellisesti, että tämän humanismistakaan ei jää mitään jäljelle (s. 322-323). Ihminen on toki aina arvioitava ja tulkittava kokonaisuutena - ei niin, että jokin erhe mitätöi kokonaisvaltaisesti kaiken muun, vaan niin, että myönteiset saavutukset jäävät sellaisina elämään kielteisistä huolimatta. Emmehän mitätöi stalinistejakaan lopullisesti siitä huolimatta, että heidän idolinsa ja jumalansa oli vähintäinkin Hitlerin veroinen ihmiskunnan vihollinen. Käännöskirjallisuuden esittelyyn, joka sinänsä on hyvä ja valaiseva katsaus (Urpo Kovala), olisin toivonut kvantitatiivisen evidenssin kustannuksella käännösongelmien kvalitatiivista käsittelyä: millä tekniikalla Homeros tai Dante suomennettiin, missä määrin alkuteosten tyylä pyrittiin tai kyettiin ottamaan suomen kielessä huomioon? Käsitäkseni on, että nimekkäimmät suomentaajamme käänsivät kaiken yhdellä ja samalla omalla tyylillään. Kirjallisuusinstituutiomme oikeistolaista kehitystä kuvaillaessa (Erkki Sevänen) myös urheiluideologia saa osansa (s. 255), mutta urheilijoita iivailevien teosten vastapainoksi olisi kannattanut mainita Urho Karhumäen urheiluroomaani *Avoveteen* (kultamitali Berliinin olympialaisten taidekilpailussa 1936).

Rintamakirjeistä tietoverkkoihin (3. osa)

Pertti Lassilan toimittama kolmas osa on jäsenykseltään nelijakoinen: 1) sotien aika ja sen jättämä arvotyhjiö, 2) 50-luvun modernismi, 3) vastakulttuurien ja jälkimodernismin vuosikymmenet, 4) tulevaisuuden sähköisten mahdollisuuksien tutkailu. Kirjoittajia on 26, joista kuusi on kirjoittanut jo aikaisempiin osiin.

Jäsenyys ja esitystapa tekevät oikeutta kuvattavalle ajanjaksolle, johon virtauksia painottava ja kirjallista julkisuutta kuvittava diskurssi luonnostaan puree paremmin kuin menneisyyden linjojen vetämiseen. Otsikointi saattaa jonkun mielestä olla harhaanjohtava, koska rintamakirjeet sen enempää kuin tietoverkotkaan eivät muodostu pääasiaksi.

*

Pertti Lassila avaa itse sodan ja sen jälkeisen arvotyhjiön käsittelyn luonnehtien kirjallisuuden ilmiöitä mahdollisimman monilta kannoilta. Kun mukaan tulevat vielä katsaukset kirjallisuuspolitiikkaan (Risto Turunen) ja vasemmistokirjallisuuteen (Kari Sallamaa), samat asiat tulevat kynnettyä peräkkäin ja rinnakkain kolmeen kertaan ilman keskinäistä suhteutusta, mikä on koko julkaisun helmasyntejä ja häiritsee varsinkin sellaista lukijaa, joka varomattomuuttaan ottaa tehtäväkseen lukea kaiken alfaasta omegaan (tiedän ainakin yhden sellaisen). Toisteisuutta on myös samoissa artikkeleissa, jopa samoissa kappaleissa, mutta myös leipätekstin ja kuva- ja marginaalitekstien välillä. Marginaalitekstit tarjoavat tervetulleita soivia näytteitä, mutta kuvatekstin mahdollisuuksia sanoa jotakin lisää, olennaista tai ainakin värikästä ei aina käytetä hyväksi. Kun TK-kuvaaja Kim Borg kuvataan Martti Haavion seurassa (s. 27), olisi voinut mainita, että hän bassolaulajana kantaesitti 50-luvulla Uuno Klamin orkesterilaulun "Laulu Kuujärvestä": näin olisi Yrjö Jylhän merkittävin jatkosotaruno saatu mukaan diskurssiin.

Talvi- ja jatkosodan erilainen viritys esitetään sattuvasti, talvisodan ihmettä ei kyseenalaisteta, mutta miksi Jylhän *Kiirastuli* jää eettisen tematiikkansa kannalta käsittelemättä ja miksi ylipäällikön *Päiväkäs* 14.3.1940 - yksi historiamme suurista teksteistä - sivuutetaan, vaikka siinä kuvataan järkyttävästi pienen kansan yksimielistä taistelua olemassaolonsa puolesta; Suomen asema Lännen etuvartiona esitetään vakuuttavammin kuin Eino Kailan tai V. A.

Koskenniemen juhlapuheissa. Päiväkäsyt olivat ryhmätyötä, mutta Marski itse määräsi tyylin ja pyramidin huipun.

Niiden koko sarja talvisodan alusta jatkosodan loppuun olisi tarjonnut mahdollisuuden tarkastella propagandan, tiedotuksen, hallitun retoriikan ja sanataiteen suhteita. Kuuluisa "miekantuppi" jäi sarjan ainoaksi propagandistiseksi ylilyönniksi. Tavallisen ihmisen historia, ruohonjuuritaso, on ajanmukaisella tavalla otettu mukaan historiointiin, mutta pyramidin huippu on jostakin syystä unohtunut kokonaiskuvan vahingoksi.

Mistäköhän johtuu, että Raoul Palmgrenin ja Elvi Sinervon uskomattomat Stalinin ylistykset (s. 29-30) vaikuttavat tällä hetkellä irvokkaammilta kuin Eino Kailan ja V. A. Koskenniemen puheet Suomen historiallisesta tehtävästä Hitlerin rinnalla? Johtuisiko se jälki- vai tosiviisaudesta vai yksinkertaisesti siitä, että "isä aurinkoinen" on osoittautunut vielä paljon pimeämmäksi tapaukseksi kuin mitä sodanaikainen oikeistopropaganda kykeni kuvittelemaan, saati toittamaan? Sensuurille - sodan aikana ja sen jälkeen - omistettu vaaleansininen liite jää ihmeellisen sekavaksi (s. 39-41), kun taas Maarit Niiniluoto käsittelee sota-ajan viihdytystoiminnan tyylikkäästi ja hauskaasti (s. 41-44).

*

1950-luvun modernismi, jota edellisessä osastossa on lähestytty kolmelta taholta ja kuulutettu "välisukupolven" eli 40-luvun nuorten suulla, kohoaa nyt pääasialliseksi kuvauskohteeksi. Tuula Hökän kirjoittama johdanto- ja runkoluku on monipuolinen, monipohjainen ja ongelmahakuinen (s. 68-89). Siinä otetaan huomioon sekä runous että proosa ja ymmärretään, että kirjallisuuden uudistuminen ei rajoittunut ohjelmalliseen modernismiin. Monellakaan lukijalla ei liene huomauttamista sen johdosta, että Paavo Haavikolle annetaan pääosa ja että juuri hänet otetaan lähilukuun Mannerin ja Haavikon Orfeus-dialogia unohtamatta (s. 90-91).

Haluaisin esittää seuraavat hyvin eritasoiset kommentit: Kun kirjoittaja luonnehtii Haavikon *Synnyinmaata* klassis-romanttisen ja modernistisen "väliilan" runoudeksi, "kurjet, kuningaslinnut" olisivat mielestäni ansainneet klassis-romanttiseksi subtekstikseen Sarkian runon "Kurjet muuttavat", jottei tuo paljon mainostettu intertekstuaalisuus jäisi fraasiksi kuten se tässä kirjallisuushistoriassa jää. Asia ei ole itsestään selvä kirjan nykyaikaiselle käyttäjälle, joka ei tiedä Sarkiasta mitään, kuten tämänkin kirjan suunnittelijat edellyttävät. Jäin kaipaamaan "välipolven" edustajien joukkoon Kullervo Rainiota, joka olisi runoilijana edustanut sitä mitä Kai Laitinen kriittikkona. Kaipaamaan jäin myös Lauri Viljasen kokoelmaa *Seitsemän elegiaa* (1957), joka käsitykseni mukaan edustaa voitollisesti meillä ranskalaispohjaista modernismia. Luvun otsikkoon sisältyvä ilmaisu "vanhan valtaus" on harhaanjohtava tai sitten lapsellinen vitsi.

Hannes Sihvo käsittelee valaisevasti suomalaisuuskeskustelun, jolloin Väinö Linna näyttäytyy hermeettisen modernismin vastapoolina ja kansallisyhteiskunnallisen perinteen jatkajana mutta myös uudistajana, kuten käsikirjassa aiheellisesti tähdennetään. Jyrki Nummen laatimassa "siniliitteessä" (s. 99-102) valaistaan Linnan näkemystä historiankirjoittajan roolistaan ja hänen suhdettaan eurooppalaiseen ja suomalaiskansalliseen perintöön. Mielestäni on vahinko, että Linnan *Tuntematonta* ei juurikaan suhteuteta muihin saman ajan ja saman kaliiberin sotaromaaneihin (esim. Norman Mailerin *Alastomat ja kuolleef*). Käsiteltävän ajanjakson kuvaa täydentävät vankat katsaukset suomenruotsalaiseen kirjallisuuteen, joka tekee moniarvoisella tavalla tiliiä omien klassikoidensa kanssa (Michel Ekman), sotakirjallisuuteen ja sen typologiaan (Juhani Niemi), historialliseen romaaniin (Markku Ihonen) sekä lasten- ja nuorten kirjallisuuden värikkääseen maailmaan (Päivi Heikkilä-Halttunen).

Käännöskirjallisuuden maailmankartta pääsi nyt laajenemaan ratkaisevasti kaikkii suuntiin (Olli Jalonen), mutta laajennus koski myös käännöstapoja, mistä esityksessä vain vihjataan (professorikäännökset contra runoilijakäännökset). Kiintoisampaa olisi ollut valaista runomittaisen ja mitattoman käännöksen eroja (Manninen vai Saarikoski?) ja pohtia kysymystä, voiko alkuteoksen tyyliä siirtää suomeen. Thomas Mannin vaateliiaat teokset olisivat tarjonneet mainion havaintokentän, koska tärkeimmät niistä on vihdoin suomennettu, mutta vain harvat - varsinkin Sinikka Kallion

suomentama *Tohtori Faustus* - ovat myös suomeksi Thomas Mannia. Kuva antiikin kirjallisuudesta on vakavasti puutteellinen. Kirjoittaja luettelee eri kustantajien suomenossarjoja, mutta jättää mainitsematta WSOY:n "Antiikin klassikot" (parisenkymmentä nidettä), Gaudeamuksen varhaisemman klassikkosarjan (seitsemän nidettä), jolla oli tarjota myös kaksikielisiä laitoksia (Tacitus, Horatius, Vergilius), Gaudeamuksen 9-osaisen Aristoteles-sarjan ja Otavan julkaisemat Platonin *Kootut* (seitsemän osaa). Suoritukset ovat valaisevia: J.A. Hollo - suomentajiemme suurmies - kääntää Platonin, Thukydideen ja Senecan samaan tyyliin kuin kaikki muut sadat suomenostyönsä, kun taas Marja Ikonen-Kaila suomentaa Sallustiuksensa, Platoninsa ja Ciceronsa näiden omaan tyyliin. Tämä on olenainen kysymys silloin, kun pidämme kääntämistä taiteena, *ars translatória*.

*

Leimallisen modernistisukupolven jälkeisen ajan sisänaajo on uskottu asiallisen kirjoittajan, Juhani Niemen, käsiin (s. 158-186), ehkä siksi, että tämän jakson kuvauksessa on hyve pysyä asiassa, koska pitelemätöntä, etten sanoisi pidäkkeetöntä menoa on muutoinkin tarpeeksi. Kirjoittaja ei tosin yritäkään menoa hillitä, vaan antaa Pentti Saarikosken hillua jo ensi aukeamalla kirjallisen julkisuuden hovinarrina (s. 159), mutta muistaa myöhemmin tehdä oikeutta Saarikosken ehkä merkittävimälle saavutukselle *Tiamia-sarjalle*, joka muistuttaa meitä siitä, että runoilija oli pohjimmiltaan aivan muuta kuin julkispelle, vaikka eihän ihmisestä voi totuutta tietää. Oikeutta Niemi tekee myös Eeva-Liisa Mannerin filosofiselle syvyydelle ja totuudellisudelle (*Fahrenheit 121*), joka oli jo vaarassa unohtua, ja Haavikon kiintoisalle eeposkonseptiolle *Kaksikymmentä ja yksi* sekä kaikkinaiselle ajan kuohunnalle, jota nostatti mm. keskustelu tuosta kirjailijan puhki puhutusta osallistumisvelvollisuudesta. Pettymysten puolelta en voi vaieta Bo Carpelanin *Axel*-romaanista, jota ei mainita eikä myöhemmin myöskään dokumenttikirjallisuuden yhteydessä, vaikka kyseessä on merkittävä dokumentin, tajunnanvirtaesityksen ja historiallisen romaanin risteytys. Sen sijaan Kihlmanin ja Tikkasen dokumenttintunnuksille annetaan Claes Zilliacuksen laatimassa katsauksessa tilaa liiankin kanssa (s. 213-217).

Dramatiikan kuitaaminen ekstensiivisillä teatteriliitteillä ei mielestäni tee täyttä oikeutta kirjallisuuden kolmannelle päälajille, kuten olen jo aiemmin antanut ymmärtää. Juhani Niemi muistuttaa viisaasti, ettei 60- ja 70-luvun teatteri tähdännyt yksinomaan näyttämön kautta vallankumoukseen (s. 172-173), eikä Soila Lehtonen sivuuta katsauksessaan uusimpaan aikaan teatterihistoriamme tylsintä episodina, Oulun surullisenkuuluisaa performanssia (1987). Katsaukset kirjalliseen elämään (Risto Turunen) ja kirjastoitiin (Ilkka Arminen) kalastavat pakostakin samoilla vesillä ja olisi voitu sulattaa yhteen. Katsausten näkökulmat sinänsä ovat hyvin perusteltavissa. Jäin kuitenkin miettimään, tarvitsiko "Naiskirjallisuus" (mitä se muuten on?) oman lukunsa (Liisa Enwald), kun aikaisemmin on vakuuttavasti osoitettu, että naisten kirjoittama kirjallisuus on monivivahteisena ilmiönä täydellisesti integroituun kirjallisuuteen kokonaisuuteen. Mutta koska lähtökohtana on nyt feminisismi, on tällainenkin erillisluku enemmän kuin paikallaan. "Suuren muuton kuvaukset" (Matti Mäkelä) koskee maaseudun rakennemuutosta ja esittää niin muodoin tilanearvion yhdestä kirjallisuutemme keskeisimmistä ja voitokkaimmista perinteistä, joka täydellä teholla alkoi jo Runebergin *Hirvenhiihtäjistä*; kuvataanhan siinäkin kahta erilaista maanviljelijäkohtaloa - "Kurun urhean Matin" ja "kerjuri Aaron" - tavalla, jonka pitäisi purra vielä tänä päivänä. Tässä yhteydessä en malta olla muistuttamatta kirjoittajaa siitä, että Miika Waltari - kaupunkilaiskirjailija ja humanisti - käsitteli 1958 Akatemian virkaanastujaisesityksessään kaupunki- ja maaseutuväestön välistä traagista ristiriitaa humanistin näkökulmasta. Saamelaiskirjallisuus (Veli-Pekka Lehtola) ja populaarikulttuuri - ei siis enää 'ajanvietekirjallisuus' - (Stig Söderholm) ansaitsevat omat lukunsa, jotka ovat kiintoisia ja hyvin laadittuja; sarjakuvakaan ei jää käsittelemättä. "Postmodernismi honkaen keskellä" (pitäisi kai olla "honkain") olisi kaivannut laajempaa, koko kulttuuriin avautuvaa näkökulmaa (Yrjö Hosiainenluoma).

Viimeinen eli neljäs osasto "Kirjallisuuden tulevaisuus" on omistettu kirjallisuuden lähimenneisyydelle ja futurologialle, mm. kysymykselle digitaalisesta viestinnästä. Voitto Ruohonen esittelee 1980-90-lukujen proosan tänä aikana puhutun

laman ja arokriisin taustalta ottaen tarkasteluun mm. Rosa Liksomien lyhytproosan. Kirjallisuusanalyysien loppuvinjetiksi muodostuu Putte Wilhelmssonin esittelemä Jyrki Kiiskisen romaani *Kaamoksessa* (1997). Lukijatutkimuksen tuloksia esiteltäessä (Katariina Eskola) Väinö Linna kohotetaan vielä esiin kestopuosikkina, mutta ei unohdeta myöskään Markku Eskelisen vuorovaihteista verkkoromaania *Interface* (1997), jossa lukija tulee kirjoittajaksi ja "kirjailijan kumppaniksi". Veijo Hietalan viisaasti ja avarasti kirjoittama päätösluku "Kirjallisuus sähköisten viestimien paineessa" tarjoaa kirjan ystävän kanalta varsin lohdullisen tulevaisuudennäkymän.

In summa

Ansaitisiko uusi kirjallisuushistoria valtion tiedonjulkistamispalkinnon? Monet yksittäiset artikkelit ansaitisivat, kokonaissuunnittelu mielestäni ei. Kirjan painotekninen ulkoasu on palkitseminen arvoisen: kustantajan voimannäyte, jopa siinä määrin, että se olisi ansainnut paremman sisäisen koordinoinnin. Nykyisellään siinä on liian paljon hallitsematonta ja hämmentävää päällekkäisyyttä ja toisteisuutta aikana, jolloin tautologiaa yleensäkin arvostellaan ankarasti, jopa sellaisissa yhteyksissä, joissa se on perusteltua tyylin ja painotuksen vuoksi. Virtauksista ei muodostu kaikin kohdin pitävää kuvaa, kun vielä analyyttinen asiahakemisto loistaa poissaolollaan (otsikointi enempää kuin sisällysluettelokaan ei juuri avuksi riennä). Joistakin lajeista kuten pakinoista, esseistä tai dramatiikasta ei rakennu kokonaiskuvaa. Kirjailijat ja teokset jauhetaan silpuksi. Väliinpuotoajia on paljon.

Hakemistot aiheuttavat kirjan käyttäjälle pettymyksen toisensa jälkeen. Otan yhden esimerkin. Oletetaan, että olen innostunut jostakin Emil Zilliacuksen runosta, ruotsinnoksesta tai esseestä (esim. "Vid brasan med Horatius") ja haluaisin tietää enemmän merkittävästä kirjailijasta, joka mainittiin aikanaan jopa Nobel-ehdokkaana. Löydän kolme referenssiä (2. osa). Ensimmäisessä sanotaan, että hän oli runoilija (s. 88), toisessa, että hän oli monitoiminen (s. 258), kolmannessa, että hän monien muiden joukossa kirjoitti hyvää, perinteistä lyriikkaa (s. 281). Tunnen pahan kerran vetäneeni vesiperän.

Jos teoksen käyttö käsikirjana käy vaikeaksi, sitä voi aina lukea suurena kertomuksena, kuten nykyään kuuluu sanoa, niin suuri työ kuin lukemisessa onkin. Itsekin olen oppinut siitä - kolmen viikon päätoimisella työllä - vaikka mitä, mikä on luonnollista, koska en ole Suomen kirjallisuuden tuntija.

Kirjoittaja on klassisten kielten ja antiikin kirjallisuuden dosentti.